

Z BESEDAMI IN MED NJIMI

Od moderne do sodobnosti – od Cankarja do Muckove

Spoštovani mentorji!

Svoj zapis začnjam z anekdotičnim doživetjem iz bližnje knjižnice. Ob iskanju knjig za Cankarjevo tekmovanje sem naletela na začudeno vprašanje (za moje pojme precej razgledane in literarno osveščene knjižničarke): »Le kaj imata skupnega Cankar in Muckova?«

Rahlo sem se nasmehnila, češ Besede (nisem se zmotila v začetnici!) ... Morda provokativen, zajedljiv odgovor, toda ne daleč od resnice: na eni strani moč besede velikana slovenske moderne in na drugi za mlade bralce 21. stoletja prepričljivo v navidezni humor, ironičnost »oblečeno pisanje« (pa naj bo črno ali belo ali pisano ali sivo) sodobne mladinske pisateljice; zvočnost in skladijska dovršenost pisanja z začetka 20. stoletja ter nezapletenost – nezateženost (vsega?!), s čimer vedno znova zmagovito (njene knjige so med najbolj brani) zna pristopiti do bralca Desa Muck; Cankarjevo »nadpovprečno« bogastvo korpusa (učilnica za bogatenje besednega zaklada) ter na drugi strani besedišče Muckove, ki brez obtoževanja sprejema izraz (povprečnega/prevladujočega) sodobnega najstnika in ga razume?!

Dovolj za povezave med njima, njunimi besedami – pripovednim izrazom, ki ga bodo brali tekmovalci za Cankarjevo priznanje, ga razumeli in interpretirali s svojimi besedami!?

Morda o besedah (op. prim. s skupnimi izhodišči), toda besede med seboj ustvarjajo zgodbo, pripoved, skico, zapis – ODNOS, OBCUTEK, in ta je tisti, da odložim knjigo ali jo prebiram vedno znova.

Tu imamo mentorji priložnost, da navdušimo s svojimi besedami (vprašanji, problemi, izzivi) za branje (prvič, drugič in vedno znova) iz različnih »svetov literarnih parnasov« – obdobj, žanrov ... Tu je prostor za našo mentorsko iznajdljivost, ustvarjalnost, kreativost, da povežemo Cankarja in Muckovo: **prvoosebni JAZ** (Cankar kot otrok, ki sicer z izkušnjo odraslega pripoveduje o svojem otroškem svetu), ki se izpostavlja, povezuje, soobčuti – predvsem tisto temnejšo plat svojega življenja v spominskih črticah svoje mladosti – in **tretjeosebno pripoved o treh JAZIH** (Almira, Medja, Aljaž), ki se srečajo v istem okolju s prav tako za njih velikimi (enako relevantnimi »cankarjanskimi«) življenjskimi problemi. Če se nas bo pri tem Cankar (beri: najprej mentorje) dotaknil poleg (za učitelje klasičnih) zgodb z že prej omenjenim subtilnim jezikom, nas (beri: današnjo mladež), kot že rečeno, Muckova pritegne s plastičnostjo svojega pripovedovanja. Oba pa nas legitimno silita k razmišljanju o človeku, stiskah in radostih vsakdana – s snovjo vzeto iz časa, ki ga živita (začetek 20. oz. 21. stol.), toda s temami, motivi, ki so večni. Kolegici (Danijela, Karmen) vam v nadaljevanju ponujata nekaj nasvetov, kako odpreti knjigi *Nebo v očesu lipicanca* in *Moje življenje* in brati drugače – analitično, da opaziš še kaj, da ovrednotiš, da povežeš in poveš po svoje, da dosežeš prag in kvaliteto, vredno Cankarjevega tekmovanja.

Pri tem pa vsekakor ne smemo pozabiti postopnosti. V oporo naj vam bodo že znana izhodišča iz preteklih let:

Tekmovanje ima tri stopnje in

- **na šolskem tekmovanju** od učencev pričakujemo **osebno doživljanje, razumevanje, in povezovanje podatkov iz virov ob prebrani knjigi Dese Muck Nebo v očesu lipicanca**. Učenci bi lahko povzeli zgodbe, ocenjevali književne junake, izpostavili odnose med književnimi osebami ter prikazali svoj osebni pogled in razmišljali o literarnem problemu;
- **na regijskem tekmovanju** bi osebnemu doživljanju ob eni knjigi dodali **poglobljen stik še z drugim besedilom (Cankar: Moje življenje, vse črtice, ne zgolj oštevilčene – od 1 do 14)** in ponudili učencem npr. izhodiščni odlomek, pri čemer bi pričakovali v razlagalnem spisu **interpretacijo in vrednotenje književnega sporočila, jezika, sloga**;
- **na državnem tekmovanju** bi ponudili učencem odlomek iz besedila in morda avtorjev komentar, pri čemer bi učenec primerjal obe besedili, lastni izkušenski svet z avtorjevim pogledom, hkrati pa bi svoj domišljjski svet primerjal z drugim prebranim besedilom (**kontekst**) – **medbesedilnost branja**; tako bi učenec pokazal zmožnost **samostojnega (kritičnega) branja**, izražanja in utemeljevanja osebnih stališč do obeh besedil in glede na razumevanje prebranega; pri tem pa prebrano povezal z relevantnimi podatki iz virov.

Če bomo verjeli v moč besede, literature, če bomo iskreno opazovali, opazili in enako možnost dopustili tudi svojim tekmovalcem, bomo kaj hitro uvideli, da če si z besedami in med njimi ni ovir za prestopanje mej med literaturami nekoč – danes, generacijami (otroci – odrasli) ... ni ovir za bralni užitek, bralni, medgeneracijski in še kakšen dialog, pa čeprav v »službi tekmovalnega branja«.

Le-tega (radovednega raziskovanja) naj vam ne zmanjka ob branju letošnjih knjig za Cankarjevo priznanje v 8. in 9. razredu.

Neža Ritlop

V okviru letošnjega Cankarjevega tekmovanja sta na razpolago dve književni deli, ki se nanašata na življenje mladostnikov v dveh različnih časovnih obdobjih. Rdeča nit obeh je odraščanje in spoprijemanje z vsakdanom življenja, ki ga mladi živijo danes, in tistega Cankarjevega, ki ga je avtor živel v času moderne in se nanaša na čas enajste šole pod mostom.

Ob povezovanju vsebin lahko sodobno književno delo povežemo s temo projekta otroškega parlamenta, ki se v tem letu navezuje na odraščanje. Le-to pa je povezano z vsemi plastmi

življenja, s katerimi se srečujejo osrednje književne osebe, ki jih najdemo v delu Dese Muck in tudi v določeni meri pri Cankarju.

Ob branju se učenci sami pogosto v določenih delih lahko primerjajo z različnimi junaki, ki so na poti v samostojnost. Ta je povezana z odgovornostjo, strahovi, osamljenostjo, ljubeznijo, smrtjo, iskanjem lastne identitete in umeščanja v tuje okolje, ki se do otrok tujcev obnaša kot se zna.

Zanimivi so zapisi občutenja »samosti« Almire, ki se srečuje z osamljenostjo, zavračanjem same sebe kot osebnosti, vredne prijateljev in v sprejemanju hibe, ki jo je zaznamovala ob rojstvu. Mlademu bralcu nudi knjiženo delu večplastno razmišljanje iz različnih zornih kotov, in sicer s strani staršev, učiteljev, prijateljev in na koncu, Almire same, ki je v iskanju sprejemanja našla to, k čemer strmimo vsi. Almirina starša, intelektualca, ki sta izgubila, ki jima je hči smisel bivanja, ostajata sama, brez hčere, ki ju zavrača. A Almira je spoznala Andrejo, poduhovljeno prijateljico, ki ji je pokazala, da imajo vsi v življenju kakšno novo možnost, le treba si je upati, da odpremo svoje misli in srce. Almirina zgodba je v svojem razmišljanju o »revščini podobna Cankarju, le da v njegovih črticah prevladujejo misli, ki so vezane na mamó, pri Almiri pa je drugem delu pripovedi odigral pomembno vlogo njen oče, ki ji želel z vsem bitjem ugoditi, a je ona to le s težavo sprejemala.

Zanimivo je, koliko vrst ljubezni prepoznavamo v obeh delih. Prvo, ki je razpredena med ljudmi, in tisto, ki je močna vez med ljudmi in živalmi. V obeh delih se pojavljajo konji, ki povezujejo ljudi. Pri Cankarju (VII) se pojavi konj, ki umira (» ... Zahropela je žival, ozrla se proti nebu. »Zdaj moli svojo zadnjo molitev!« ... Zgrudil se je lepi konj, kakor pod neusmiljenim udarcem, še je sunkoma zaokrenil glavo in se ni več ganil.«, kar se na koncu zgodi tudi z Miškovo mamó.

Jezik, ki ga uporablja pisateljica, je razumljiv in v njem najdemo različne prisposodbe, ki jih mladi bralci pogosto uporabljajo v svojem besednem dožemanju sveta. Z različnimi odtenki nizanja besed zasledimo odnose med ljudmi v trikotnikih (Almira, starši, sestrična; Medea, mama, Robert; Aljaž, oče in mama ...). Zanimive so povezave, ki nastajajo med njimi.

V prepletanju zgodb treh mladih ljudi, ki se jim odpira življenje, ki ni podobno nobeni pravljici in je odražanje današnje nedorečenosti v prihajanju nečesa, kar imenujemo prihodnost, so junaki na »pravi« poti, da s svojim delom in hotenji uberejo pot do življenja, ki ga želijo živeti. Z vsem tem pa je povezano odrekanje, lastne žrtve (Medejina vrnitev v Lipico) in Aljaževa ponovna vrnitev v domači kraj, kjer vse poveže ljubezen do konjev. Prav tako je za bralca zanimiv Almirin beg v svobodo, ki ji prinese različne življenjske preizkušnje, povezane z odraščanjem, lažmi, drogo in zanikanjem lastne družine. Ob tem lahko učenci orišejo, kako kritično sami razmišljajo o potrebnih prilogah, ki se zgodijo in so potrebne za sprejemanje lastne odgovornosti, da lahko preživijo nove izzive, ki jih prinaša njihovo življenje. Tudi tiste misli, ki so vezane na minevanje in odhajanje v prostranstva mrtvih, in današnji mladi človek, ki nemo zre v svet, ostaja vprašanje modernosti sedanjega časa. Cankarjeva moderna in prebujanje človeka k zavedanju lastnega sebe pa je nekaj, kar povezuje obe književni deli. Cankar nas ob tem opozarja na minljivost (VI) »... Stopil sem na cesto in bil sem star.« Ob tem spoznavamo poti odraščanja.

Šolanje povezuje s prvimi ljubezenskimi prigodami, lakoto in krivico ...

Medeja je mlado dekle, ki se iz ljubezni do konja odpove življenju z materjo, ki jo ima rad in jo hkrati zavrača. Ob njenih moških pogreša očeta, o katerem ne ve ničesar. Mama jo uči njenih življenjskih resnic (»ljubezen te naredi šibko in negotovo..., ... sem ti povedala stokrat, da se v življenju ne naveži na nič in na nikogar«), ki jih sama delno jemlje za svoje, a jih na koncu iz ljubezni do konja in v ljubezni do Aljaža odločno zavrne. Dekle je samostojno in hodi po svoji poti, ker je premogla toliko odločnosti, da jo je izbrala. Ob tem so učenci sami zelo kritični, ker imajo svoje zgodbe in zgodbe staršev, ki jim neprestano delimo nauke, a se ne zavedamo, da štejejo le njihove preizkušnje.

Mladi bralec kaj kmalu ugotovi razlike ob tem, ali gre za pripoved, ki nosi sporočilo širši množici, ali pa gre za lastno izpoved dojemanja življenja. Skupno obema književnima deloma so tudi krivice (vojna, revščina, smrt Medejinega očeta, nerazumevanje Medeje in mame ...) To se pojavlja v vseh treh zgodbah mladih ljudi, in sicer gre pri vseh treh za spore s starši. Za razliko od Cankarja, kjer je njegova mati oseba, ki je za njim in mu je v uteho in oporo navkljub njihovi revščini. Torej lahko govorimo o dveh revščinah. Eni, ki je vezana na materialno doživljanje sveta, in drugi, ki se navezuje na duhovno sobivanje in ljubezen, ki je mladostniki, razen s konji, težko delijo s starši, mogoče le s prijatelji/sovrstniki.

Učenci ob branju zaznavajo velike jezikovne spremembe na področju slogovnega izražanja in poetičnosti jezika, kjer je Cankar dejanski pripovedniški mojstrski poet.

Tu in tam pa lahko najdemo skupna izhodišča obema, ki se navezujejo na metafore posameznih delov besedil, npr. na pojme, kot so Desina »...pokrajina zloslutna mračna svetloba ...« V delu Dese Muck bodo učenci veliko lažje poiskali primere kot pri Cankarju: ... njena glava, je bila kot drevesna krošnja, ki je srkala veter vase, ... je rekla s prijaznostjo biča, ... mogočne prsi, ki so dišale kot slaščičarna ...

Zanimivo je, da je smrt nekaj, kar je odrešitev zdajšnjega življenja. Te misli so pri Cankarju slogovno izražene v branju med vrsticami.

Delo Dese Muck je hitro berljivo in je vsebinsko mlademu bralcu blizu. Tudi po jezikovni plati lahko beremo slengovske besede: » ... najbolj osamljen ptičji drek na svetu ..., ... dokler se nisi začela spotikati ob lastno surlo ... Mater smo eni luzerji ...«

Zanimivo pa je sporočilo knjige, ki je jasno. Govori o tem, da so živali tiste, ki znajo s svojo nesebično ljubeznijo biti vzor ljudem, ki počasi pozabljamo na to, kako pomembno je, da se iskreno sprejemamo, se imamo radi, ker nam je zaradi tega lepše in boljše, kjerkoli smo in bomo.

Cankarjeve črtice so avtobiografsko delo, ki so povezane z njegovim življenjem in dojetjem revščine, krivice, smrti, prevaranosti, ljubezni do matere, ki ga je spremljala skozi vse njegovo življenje. Njegove vsebine so tragične in ne vidijo srečne prihodnosti. Pisatelj ne more ubežati usodi, ki ga spremlja. V črtici Skodelica kave piše o grehu, ki ga »...srce ne dopušča«. Zanimiva je retrospektiva, kjer se sedanjik umika pretekliku. Zanimive

so besedne zveze: » ... luč v očeh umira«, kar lahko povežemo s svetlobo, o kateri piše Desa Muck, in Cankar nato nadaljuje » ... srce je pravičen sodnik in ne pozna malenkosti ...«

Obe deli lahko primerjamo s strani srčnosti, dojemanja pomoči ubogim in pomoči potrebnim, pa naj bodo to ljudje ali živali.

V Cankarjevih nizih črtic zasledimo tudi takšne, ki se navezujejo na živali (Sova, Firbec, Muhe), vendar niso bile izdane v sklopu *Moje življenje*. V njih se kaže njegova svobodomiselnost in stanje njegovega jasnovidnega duha, ki je živ še danes in ga dejansko z njegovimi deli postavljamo v modernistično sedanost novega stoletja.

Karmen Ivančič

Povezovalna nit kot tema letošnjega Cankarjevega tekmovanja je medgeneracijski dialog, naslov tekmovanja pa *Z besedami in med njimi*. Temo podpira tudi sam izbor knjig za Cankarjevo tekmovanje, in sicer delo *Desa Muck Nebo v očesu lipicanca* in *Ivan Cankar Moje življenje*.

Letošnji izbor ponuja, kljub časovni oddaljenosti nastanka, veliko možnosti za delo z besediloma. Učenci bodo s pozornim in natančnim branjem ponotranjili svet obeh del in tako izluščili sporočilnost. Po kritičnem branju deli ovrednotijo, ju primerjajo ter pisno in ustno utemeljujejo svoje razumevanje prebranega.

V uvodnih urah, kjer bomo razmišljali o sporočilnosti del, učenci navedejo že prebrana mladinska dela in njihove avtorje ter izpostavijo problemsko tematiko odraščanja, odnosov v družini, prijateljstva, osebne stiske, odnosa do živih bitij – živali ... V pogovoru ali razpravi učenci v temeljnem delu predstavijo svoje videnje in doživljanje zgodb treh mladih ljudi, svoje mnenje utemeljujejo in argumentirajo.

Možnosti za obravnavo temeljnega dela je veliko:

- npr. ob samostojnem branju učenci ustvarjajo zapise, ki jim bodo ob skupni analizi v pomoč pri izražanju in utemeljevanju lastnega mnenja;
- skupno branje knjige in sprotno razčlenjevanje ter analiziranje – npr. učenci skupaj z mentorjem berejo knjigo in se sprotno, s pomočjo podvprašanj, poglobljajo v posameznikovo zgodbo, izražajo svoje razumevanje ter mnenje o dogajanju, književnih osebah, motivih, knj. času in prostoru, jeziku itd.
- individualno interpretiranje odlomkov iz knjige oz. citatov, ki so učence nagovorili ali se jih dotaknili – s pomočjo raznih izraznih sredstev (glasba, plakat, slika/risba, uporaba IKT);
- ura debatnega soočenja, pri kateri učenci, razdeljeni v skupini za in proti, soočijo svoja mnenja, katera ustrezno argumentirajo in utemeljujejo (v ospredju debatne teme npr. odnos mladostnik – starši; npr. Aljaž – Miha; Almira – starši; Medea – mama);
- v skupnih razpravah učenci izražajo razmišljanje o
  - glavnih književnih osebah (odraščanje, predstave o življenju, sanje/želje/hotenja, negativna samopodoba, samopomilovanje, samopoškodovanje ...)
  - razmerju revščina/skromnost na eni in (navidezno) bogastvo na drugi strani
  - motivu begunstva/tujstva v drugi državi
  - čustvih (razočaranje, trpljenje, bolečina, omamljenost, naklonjenost, zaljubljenost, posedovanje, vztrajnost ...)
  - odnosu človek – žival (odnos ljudi do plemenitih, spoštovanih, inteligentnih, čustvenih konjev).

Učenci svoje razmišljanje o prebranem, osebne vtise izrazijo v povezavi obeh besedilnih predlog (aktualizacija tematike in medgeneracijske povezave), pri čemer posvečajo pozornost

jeziku (narečnost, sleng, metaforika) in izražanju kritičnega odnosa do prebranega, s čimer bodo razvijali svoje doživljajske, vrednotenjske, ustvarjalne in intelektualne zmožnosti.

V okviru pripravljanja na tvorjenje samostojnega razlagalnega spisa so lahko učencem v pomoč ponujeni predlogi:

Napiši razlagalni spis z naslovom »ŽIVLJENJE JE TREBA ŽIVETI TUKAJ IN ZDAJ«. Na podlagi naslova razloži ravnanja glavnih književnih oseb v prepletanju oz. križanju njihovih poti ter jih poveži z vsebino celotnega dela. Pojasni svoj pogled na prebrano delo, ga utemelji in primerjaj z avtorjevim pogledom.

Možnost izbire citatov kot pomoč pri tvorjenju razlagalnih spisov je prepuščena mentorjem, z ozirom na to, o katerem delu zgodbe bomo razmišljali oz. kaj želimo v zgodbi izpostaviti.

»Stoglava čreda je tekla ponosno, v ubranem galopu, z dvignjenimi glavami. Kaj bolj dostojanstvenega in lepega v naravi zagotovo ni obstajalo. Tisočkrat je že videl ta prizor in tisočkrat je ganjen in ponižen ostrmel.«

»Pobožala je kobilo in se zazrla v njeno motno oko, v katerem so bile zvezde zastrte s srebrno meglico. Med njima je steklo neskončno razumevanje, popolno ujemanje dveh duš, ki se lahko zgodi samo med konjem in človekom odprtega srca.«

»... kakšna svetloba. Nebo se je odprlo točno nad nami. To je dobro znamenje.«

Danijela Apatič